

1996/3-4

GAT

Gazdaság & Társadalom

Tartalomából:

Dr. Plenter János: Pénzelmélet és pénzpolitika

Dr. Lentner Csaba: Ki fizeti (meg) a privatizációt?

Dr. Gedai István: Gondolatok 996-ról 1996-ban

A Hajdú Munkavállalói és Regionális

Érdekvédelmi Egyesület céljai

Judit Balázs: The Conversion of Military Industry in the Eastern

European Countries

Dr. Kovács Géza: Strukturált Európa, mint jövőmodell

Dr. Lakatos Gyula: A gazdasági dezintegráció következményei

Kelet-Európában

Társadalomtudományi folyóirat

Dr. Prugberger Tamás

A magyarság és a közép-európai országok népeinek lehetőségei az Európai Unión belül kialakítható közép-európai regionális együttműködés keretében

A magyarság megmaradásának, valamint le nem csúszásának az esélyeit a nemzeti spektrumnál szélesebben, közép-európai dimenzióban kívánom vizsgálni. Ilyen vetületben számos kérdés merül fel. Az első, hogy perspektivikusan megmaradhat-e, illetve vissza állítható-e a közép-európai régió, mint részben gazdasági, részben pedig politikai integráció, vagy sem. Az I. világháborút lezáró békeszerződésig elsősorban Osztrák-Magyar Monarchia által integrálva politikai és gazdasági értelemben egyaránt egyértelműen létezett egy Közép-európai Régió. Kétségtelen, hogy politikailag egy meglehetősen torz és erőtlen feudo-konzervatív szervezet volt, mégis azonban a régió gazdasági és kulturális fejlődéséhez lehetőségeket adott és az itt élő számos nemzetiségből álló népeknek egy olyan olvasztó tégelye volt, ahol bizonyos fokú magyar, német és észak, valamint délszláv sovíniszta tendenciák ellenére a nemzetek kulturális autonómiája is létezni tudott. Ez a közép-európai integráció azonban a győztes entente nagyhatalmak nyomására az I. világháború után politikailag megszűnt, gazdaságilag azonban a II. világháború befejezéséig nagyjából fennmaradt. A II. világháborút lezáró békeszerződéssel - amely Európát egy nyugati polgári szociális piacgazdasági és egy keleti központi-kommunista tervgazdasági övezetre osztotta - azonban ez is megszűnt. Ebben is ugyanazok a nagyhatalmak működtek közre, amelyek az I. világháborút követő közép-európai politikai integráció szétszedésén fáradoztak.

E folyamat gyökerei korábbra nyúlnak vissza. Jászi Oszkár a Habsburg-Birodalom, pontosabban a Monarchia felbomlásának belső okát abban látta, hogy a belpolitikát integráló uralkodó ház és a Monarchia politikai és tisztviselői kara nem tudta a különböző népeket közös platformra hozni, vagyis a Monarchia államszervezetét igazán egy nép

sem érezte magáénak. A Monarchia német ajkú lakosai a vilmosi Német Császárság felé, a magyarok, a csehek, a szlovákok, a szlovének, a horvátok és a galíciai lengyelek pedig saját nemzeti állam létrehozásában gondolkodtak. A Monarchia politikai szintű fenntartásában lényegében egy szűk osztrák-német, osztrák-cseh és magyar hivatalnoki kar és a katonai tiszti kar volt csak érdekelt.¹

Eme közép-európai integráció szétverésében gazdasági és politikai okokból külső erőként Nyugatról elsősorban Franciaország, Keletről pedig mindenek előtt Oroszország és későbbi jogutódja, a Szovjetunió volt érdekelt, hogy szétrobbantsa a germán kultúrára alapozott két közép-európai nagyhatalom, a Német Birodalom és a Monarchia szövetségét és e két államszervezetet szétszedje, ami a Monarchia esetében az I. világháború végére sikerült is. A Monarchia e szétszedésében a területtől való részesedni akarás miatt Románia és Szerbia, amelyek közül az elsőt Franciaország, a másodikat pedig Románia támogatta. Emellett Oroszország nagyhatalmi törekvései miatt hatalmát ki kívánta terjeszteni Közép-Európa egész szlávságára. Ezért a múlt század végétől egyre gyorsabban terjedt pánszláv eszmét Oroszországból pénzelték.²

Miként az orosz cárok, ugyanígy a Szovjetunió is minél nyugatabbra kívánta kiterjeszteni birodalma határait. Ez a tendencia Nagy Péter óta konzekvens. Ukrajna és Fehér-oroszország (Bjelorusszija), Lengyelország, a Balti Államok, valamint Finnország az Orosz Államhoz való tartós vagy átmeneti betagoaltság állapotában vagy annak veszélyében volt. Ezt a már meglévő hatalmi állapotot a Balti Államok és Finnország kivételével az 1919-es kommunista forradalom után létrehozott Szovjetunióval sikerült konzerválni, ahol ezek az országok az Unió keretén belül látszat-autonómiával, illetőleg látszat-korlátozott szuverenitással léteztek. A II. világháborút követő békeszerződésekkel, pontosabban a Jaltai és a Podzdami Megállapodással a Szovjetunióknak sikerült a Balkán és Skandinávia kivételével Európa egész keleti felét a maga politikai és gazdasági nemcsak érdek-, hanem hatalmi szférájába is bevonni. E törekvésében Titó Jugoszláviájának sikerült ellenállnia, továbbá

nem sikerült bevonnia a skandináv államokat Finnország egy részének, Karélia kivételével, holott - miként ezt Rjazonov publikálta és Marx Károly által megírt angol-orosz titkos diplomáciai iratokból ismert - az orosz, majd szovjet birodalmi törekvések Nagy Pétertől kezdve erre a régióra is kiterjedtek. Ugyanakkor viszont az NDK-val sikerült Nyugat-Európa egy kis részébe is benyomulnia.³

Európa ily módon szinte egy emberöltőre nemcsak politikailag, hanem gazdaságilag is két részre, egy nyugatra és egy keleti részre vált. E statusquo megtartását, sőt a szovjet érdekeltség egész Európára, sőt az egész Glóbuszra való kiterjesztésének a tervét a marxi-lenini proletárforradalom exportálásának a tételével ideologizálta meg a sovinszta orosz nagyhatalom. Ebbe a Pán-Európa és Pán-világuralmi törekvésbe bukott el a szovjet nagyhatalmi politika, amit ha nem indít el Brezsnyev (ún. Brezsnyev doktrína), az USA és a NATO a maga fegyverkezési versenyével nem zúzta volna szét a szovjet uralom alá került keleti blokkot.⁴ Megítélésem szerint a Nyugat tartósan berendezkedett arra, hogy két, illetőleg három gazdaságpolitikai és militarista övezet létezzen a nyugati régióban, mégpedig az Európai Gazdasági Közösség (EK.) és az Európai Szabadkereskedelmi Övezet (EFTA), valamint az Amerikai Szabadkereskedelmi Övezet, továbbá a NATO és a SEATO. Eme alapvetően piaccgazdaságra és demokratikus politikai jóléti jogállamiságra felépült Nyugati Régió az ellentéte a központi redisztributív elosztáson alapuló diktatórikus egypártrendszerű kelet-európai kommunista Keleti Blokk volt. A Nyugati Régió a fenn vázolt szabadkereskedelmi övezeteiben kialakította a maga zavartalan gazdasági kapcsolatait, ezen kívül anyagilag abból is előnye származott, hogy a jóval alulfejlett keleti blokkal részben megsegítő jellegű üzleteket kötött (gabonaszállítás a Szovjetunióknak, a közép-európai kommunista államoknak bankhitelnyújtás stb.).⁵

Ennél azonban differenciáltabb olyan Nyugat-Kelet kapcsolat is létezett, amelyen belül egyfelől a Szovjetunió is bizonyos fokig másként kezelte a kényszercsatlós közép-európai államokat, amelyeknek a szovjet

tagállamokhoz viszonyítva egy látszat-teljes szuverenitásuk volt. Ugyanakkor a Nyugati Blokk is e közép-európai államokkal állott intenzívebb és közvetlenebb kapcsolatban, aminek alapja tulajdonképpen a valamilyen formában tovább élő kulturális eszmeközösség volt. Ilyen formában tehát Közép-Európa „latens” módon ezért továbbra is létezett a Világ és Európa kettős felosztásán belül. Ennek ellenére azonban a közép-európai nemzetiségi ellentétek továbbra is erőteljes mértékben a hamu alatt izzva léteztek, amivel a Nyugat nem sokat törődött, a közép- és kelet-európai kommunista rezsimnek pedig részben a probléma szőnyeg alá seprésével, részben pedig a szovjet módszert eltanulva etnikai tisztogatással, azaz a nemzetiségiek áttelepítésével igyekeztek tiszta etnikumokat és nemzeti államokat létrehozni.⁶ Ez volt a mozgatórugója a II. világháborút követően a délvidéki magyarok Titóék által szervezett tömegmészárlásnak, a Maniu-Gárdisták által elindított, de a szovjet megszálló hatóságok által kibontakozni nem engedett erdélyi magyarság és németiség elleni atrocitásoknak, majd a későbbi caucescoui falurombolási tervnek, valamint a felvidéki magyarságnak részben Csehszlovákiából Magyarországra, részben Csehszlovákián belül a Szudéta-vidékre történt áttelepítésének.⁷

A kommunista közép-európai rendszerek hirtelen összeomlása, valamint a Varsói Szerződés és a KGST egyszerre történt szétverése új helyzet elé állította a nyugati katonai, politikai és gazdasági szövetségeket. Amíg úgy tűnt, hogy a keleti kommunista blokkból Magyarország és Lengyelország válik csak ki, az EK késznek mutatkozott e két ország felvételére, sőt Csehszlovákiát is befogadta volna. Ahogy azonban szétesett ez a kelet-európai kommunista blokk, úgy valamennyi délközép-európai „népi demokratikus” állam és volt szovjet tagköztársaság (Bulgária, Románia és Moldávia, valamint Ukrajna és a balti államok), sőt maga Oroszország is az EU kötelékébe kíván kerülni.⁸ Bizonyos fókig hasonló a helyzet a NATO-val is, mivel a szovjet gazdasági, politikai és katonai uralom alól felszabadult közép-kelet-európai országok és a balti államok egy újabb orosz-„neoszovjet” gazdasági érdekszféra és politikai-katonai uralom kiterjesztéstől való félelem miatt a NATO irá-

nyában orientálódnak, ami a nyugati államoknak a NATO keleti kibővítésének irányuló terveivel összhangban áll. Ez viszont Oroszország ellenzését váltja ki, mivel egyre világosabban látszik, hogy korábbi gazdasági, politikai és hatalmi érdekszféráját és valamiféle módon az „Uniót” visszaállítani szeretné.⁹ Különösen a Közép-Európával szomszédos államok, így Románia, Moldávia, Bulgária, Ukrajna, valamint a balti köztársaságok tartanak attól, hogy az orosz nagyhatalmi törekvések veszélyeztetni fogják gazdasági, politikai és katonai függetlenségüket. Félelmük nem megalapozatlan, mivel a balti államokat a NATO-ba lépés esetére katonai megszállással fenyegeti.¹⁰ Ugyanakkor a nemzeti önrendelkezésre való törekvéseknek a korábbi, lenini-sztálini-hruscsovi és brezsnyevi időszak kegyetlenségéhez hasonló kérielhetetlen csecsenyföldi példája¹¹ nemcsak a volt keleti blokk országait, hanem a NATO államokat is elgondolásra készíti, ami a reaktív politikai állásfoglalásokból is kitűnik. Ki nem mondva - megítélésem szerint - azért is fogadta készséggel az amerikai NATO katonai kontingenset déldunántúli állomásoztatásával a magyar kormányzat.¹² Ebből a szempontból - úgy tűnik - a magyar politikai ész is célszerű.

Problematikusabb azonban a helyzet az EU-hoz való csatlakozást illetően. Ahogy Oroszország egyértelműen a világ tudomására hozta, hogy ragaszkodik a volt Szovjetunió területén lévő államok feletti vezető szerepének a helyreállításához, úgy az EU viszont egyre erőteljesebben húzódozik attól, hogy a még szűkebb értelemben vett közép-európai államokat, ún. „visegrádi hármakat”, illetve „négyeket” az Unióba felvegye. Ennek jelei már láthatók voltak az EK-el kötött társulási megállapodásoknak az EU-ra egyoldalúan előnyös dömping- és védzáradékrendelkezéseiből, valamint azoknak a másik félre egyoldalúan látványos, diszkriminatív alkalmazásából.¹³ Ezen túlmenően ma már egyre nyíltabban hangoztatják Franciaország és ideológiai vezetésével az EU mezőgazdaság orientált frankofon (BENELUX) és latin (Olaszország, Spanyolország és Portugália) tagállamai, hogy főként a mezőgazdaságuk protekcionista védelme érdekében nem lenne kívánatos az EU-t a közép-európai államokra kiterjeszteni.¹⁴ Ilyen formában tehát az orosz ál-

tal magának igényelt kelet-európai és lényegében az EFTA-nak az EU-ba történő integrálódásával létrejött Európai Gazdasági Térséggel kialakult nyugat-európai gazdasági övezet között szervezeti szempontból egy légtér áll fenn, ami kézzel fekvően adottá tenné egy közép-európai gazdasági közösség kialakítását. Ennek szervezeti csírája is meg van a visegrádi négyek - úgymint Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia alkotta Közép-európai Szabadkereskedelmi Társaság (CEFTA) intézményében.

Ennek ellenére e téren az integráció szorosabbá válásának semmi jele nem látni. Az integráció továbbfejlődésének ui. kétoldalú gátja van. Az egyik a közép-európai országokból származik. Valamennyi közép-európai ország részben nacionalista alapon egymással szemben fennálló ellentétek, valamint az egymással szembeni bizalmatlanság és egymás leértékelése, továbbá az EU és tagállamainak magasra becsülése miatt egymást túllícitálva minél előbb az EU teljes jogú tagja akar lenni.¹⁵ Jóllehet az EU-nak a korábbi koncepciója a Visegrádi Négyek együttes felvétele volt, ma ez változott, mert az Unió az érintettek részéről fennálló felvételi kritériumok fennálltának egyedi megvizsgálására és az egyedi felvételekre hajlik.¹⁶ Megítélésem szerint ma sem áll fenn alapvető különbség eme államok gazdasági, politikai, jogi és kulturális fejlettsége között, az EU az „oszd meg és uralkodj”, azaz a „divide et impera” elv kihasználásával szívesen veti alá magát a közép-európai államok eme igényének.¹⁷ Megítélésem szerint ugyanez az EU-hozzáállás volt tapasztalható a jugoszláv krízissel kapcsolatosan is. Ha az EU - miként ezt a német külpolitika szerette volna - időben következetesen fellép, - nem fajult volna el ennyire a helyzet. A nacionalista ellentéteknek hosszú évek beharcává fajulásának az engedése és a következetes nemzetközi fellépés hiánya a többi kelet-európai országhoz képest jóval magasabb szinten állt Balkán teljes lepusztulásához vezetett. Ez az állapot a fejlett tőkés államoknak és főleg a közel elhelyezkedő EU tagállamainak gazdaságilag igen kedvező, mert e teljesen lepusztult régió újjáépítése csak külföldi tőke segítségével, azaz nemzetközi közreműködéssel valósítható meg. Ezért, bár elítélték a délszláv naciona-

lista öldöklést és etnikai tisztogatásokat, de - megítélésem szerint - cinikusan hagyták, hogy az öldöklés tovább folyjék és a volt Jugoszlávia utódállamai egymást lepusztítsák.

Ezzel összefüggésben fenntartással értékelem a magyar politika részéről, hogy a Kis-Jugoszláviával szembeni gazdasági embargóhoz Magyarország minden feltételkikötés és ellentételezés nélkül csatlakozott annak ellenére, hogy az országot az embargóból súlyos gazdasági hátrányok érték. A magyar politika súlyos hibájának tartom, hogy gazdasági káraink ellentételezéseként az embargóhoz való csatlakozásra irányuló kötelezettségvállalásunkkor mintegy kártalanításként nem kötötték ki a Balkán újjáépítésében történő közreműködésünk prioritását és a Szerbiában élő magyar kisebbség jogainak védelmét, ide értve a Vajdaság területi autonómiájának a visszaállítására irányuló nyomásgyakorlást is a jugoszláv kormányra. Ez utóbbi annál is inkább indokolt lett volna, mert Magyarországnak az embargóhoz való csatlakozását a jugoszláv kormány az ott élő magyar kisebbségen torolta meg.

Visszatérve a kiinduló tételre, megítélésem szerint az EU. nem akarja a közép-európai államokat a szervezetbe rendes tagként egyelőre felvenni.¹⁸ Erre egyik hivatkozási alap, hogy a nemzetiségi kisebbségi kérdések megoldatlanok.¹⁹ Ugyanakkor az EU. sem tesz semmit annak érdekében, hogy a nemzeti kisebbségek kollektív jogai egyértelműen elismerésre kerüljenek. Az EU. 1201. sz. ajánlása e tekintetben egyrészt kevés, nincs kikényszerítő ereje és többféleképpen értelmezhető. Mutatja ezt a szlovák-magyar és a román-magyar alapszerződés körüli vita. Az EU. felvétel elodázására a másik hivatkozási alap, hogy a közép-kelet-európai régió gazdasági színvonala nem éri el a felvételhez szükséges szintet.²⁰ Ez így igaz. De tesz az EU. annak érdekében, hogy e téren kedvező változás álljon be? Éppen ellenkezőleg. A már említett antidömping intézkedései arra irányulnak, hogy az EU-ból származó áruk vámkedvezményekkel e térségbe jussanak, e térségből viszont az EU-ba történő exportálást erősen korlátozzák. Ez fémipari, könnyűipari, élelmiszeripari és mezőgazdasági termékekre egyaránt vonatkozik.²¹ Ezzel

összhangban a legtöbb EU. országból származó privatizációs vállalateladásra jövő ajánlat és vétel nem vállalatfejlesztésre, azaz tőkebehozatalra irányul, hanem többnyire tőke kivitelre és piacvásárlásra.²² Éppen ezért igen sok esetben a külföldre történő vállalateladások során a vállalat működését rövid időn belül leállítják, ezt megelőzően pedig termelési és foglalkoztatási kapacitását racionalizálásra hivatkozva radikálisan szűkítik. Az EU. tagállamokból származó vállalatvásárlók e hozzáállásának a következménye, hogy az élelmiszeripari vállalatok megvétele után az új tulajdonosok tekintélyes része semmiféle környezetvédelmi beruházást nem indított el, nyilván azért, mert átmenetinek tekinti a továbbüzemeltetést. Ugyancsak a magyar élelmiszeripari feldolgozó üzemek francia befektetők felett privatizációja azt mutatja, hogy az új tulajdonosok jelentős része nem a magyar mezőgazdasági termékeket vásárolja fel és dolgozza fel, hanem Franciaországból szállítja ide a nyersanyagot.²³ Mindez egyértelműen arra utal, hogy az EU a saját határaitra kiterjesztve alkalmazza a franciák által évszázadok alatt oly tökélyre fejlesztett colberti protekcionista rendszert.²⁴

Mindez egyértelműen arra utal, hogy az EU. politikája egy többoldalúan és kifinomultan alkalmazott megosztási politikai módszer alkalmazásával a régiónak egyfelől saját fogyasztói és munkaerőpiacába (olcsó munkaerő) való bevonására, másfelől nyugat-európai cégek számára a konkurens magyar vállalatoknak a nemzetközi és a hazai piacról való kiiktatására, valamint helyüknek elfoglalására, harmadszor pedig a kelet-európai területekre történő áruszállításokhoz árutárolási hely és gazdasági bázishely kialakítására irányul. Ez utóbbira azért van szükség, mert a FÁK országaiban a köz-, és a jogbiztonság meglehetősen gyenge. Ezért a stabil kereskedelmi kiinduló és érkező helyeket ésszerűbb Közép-Európában - így Magyarországon is - letelepíteni. Mindezt figyelembe véve az egész magyar privatizációs politikában azt tartom helytelennek, hogy - ellentétben a német gyakorlattal - az 1990-es rendszerváltás óta a vállalkozásoknál nem került kikötésre sem a vállalat továbbműködtetésének és reorganizációjának, sem pedig a munkahelyek megtartásának hosszú távra szóló kötelezettsége. A cél ugyanis az adós-

ságszolgálat teljesítését célzó minél magasabb összegű privatizációs bevétel volt, ami a korábbi MDF-kormányzat idején az olyan érték alatti eladások miatt nem teljesült, ahol az alulértékelést a külföldi vevők különböző módon az ügyintézőknek honorálták.²⁵ Az egész kárpótlási rendszernek, valamint a termőföld, és erdőprivatizációnak a megoldása, továbbá a mezőgazdasági termelészövetkezetnek valódi polgári beszerző-értékesítő és (gép)kiszolgáló szövetkezetekké történő átalakítása helyett azok szétverése és a földárverésre vonatkozó szabályok kijátszása következtében mind a szövetkezetek, mind pedig az egyéni birtokosok lába alól kicsúszott a föld, ami jelentős részben külföldi vállalkozók kezébe került. Ennek eredményeként a falusi munkanélküliség is jelentősen megnőtt.²⁵ Nyugat-Európának nem érdeke, hogy Magyarországon és az egész közép-európai térségben komoly agrártermelés folyjon.²⁶ Célja a mezőgazdasági termelés leállításának és helyette falusi turizmus bevezetése, ami induló tőke hiányában illuzórikus.²⁷ Az EU-nak a közép-európai és így a magyar mezőgazdasági termelés leállítására vagy legalább is igen erőteljes visszafejlesztésére irányuló törekvéssel áll összhangban az az igénye, hogy e régió országai szűkítsék az agrártámogatást. A magyar kormány, hogy az EU eme igényének eleget tegyen, 1996-ra az agrárszektor pénzügyi támogatásának további csökkentését tervezi.²⁸ Az igaz, hogy az EU-n belül is ez a tendencia érvényesül, azonban korábbi hibás agrárpolitikájának, vagyis annak a következménye, hogy az agrárszférát túldotálta és így óriási eladatlan termékfeleslegek, készletek halmozódtak fel, amelyeket a közép- és kelet-európai régióban kíván az EU árkedvezmény mellőzésével értékesíteni.²⁹ Ez viszont csak úgy lehet, ha a helyi termelőket kiszorítják a piacról. Nem változtatna ezen a helyzeten az sem, ha Magyarország és a többi közép-európai ország az EU. rendes tagjává válna. Mint új tagállamokat a már bent lévők előnyére a jelenlegi helyzethez hasonlóan új jövevényekként kezelnék a csatlakozni vágyó közép-európai országokat. Az is igaz, hogy az UNIO jelentős kiterjesztésével a tagállamok elvesztették azokat a gazdasági előnyöket, amelyekkel az EU mai szűkebb keretei között rendelkeznek és amely gazdasági előnyöket a mai méretei között az UNIO még biztosítani tud.³⁰ A közép-európai és az esetleg még keletebbre lévő országoknak az

UNIO-ba való integrálásával az UNIO minden bizonnyal már nem fog tudni tagjainak komoly gazdasági előnyöket nyújtani és ezért az Unión belül szükségszerűen ki kell, hogy alakuljanak kisebb gazdasági érdekvédelmi körzetek egymással szemben is.

Az egyik ilyen érdekvédelmi-érdekközösségi terület nem lehet más, mint Közép-Európa. A közép-európai államok akkor járnak el racionálisan és érdekeik szerint, ha előre menvén e folyamatnak, egyfelől az EU rendes tagjává törekednek válni, másfelől azonban egymással is érdekközösségre lépve építenék ki a kapcsolataikat, mind a FÁK államaival, mind az EU-val, mind az ugyancsak itt piacot szervezni akaró Amerikai Szabadkereskedelmi Övezettel, mind pedig a Távolság Kelet országaival, ott is elsősorban Japánnal. Emellett ugyanakkor saját belpiacain a közép-európai államoknak egymás irányába elsőbbséget kellene adnia és szorososan kellene kooperálniuk egymással. Így érthető volna, hogy hasonló feltételekkel kerülhessenek ők is a közép-kelet-európai piacra, mint ahogy mi magyarok vagy közép-európaiak juthatunk be a fejlett polgári államok piacaira.

Mindez viszont szükségessé tenné a közép-európai régióban a nemzetek és az államok egymással való megbékélését. Stabílan és tartósan ez azonban csak akkor valósítható meg, ha az érintett államok közötti kölcsönös bizalom megerősödik. Ez viszont csak akkor érhető el, ha vagy kétoldalú államközi alapszerződésekkel, vagy pedig az érintett közép-európai államok egy közös „nemzetközi társasági szerződéssel” szavatolnák egymás irányában a jelenlegi államhatárok stabilizálását, ugyanakkor viszont valamennyi állam a szerződéssel érintett államokban élő nemzeti kisebbségek nyelvhasználati, oktatási, kulturális és szervezeti autonómiára is kiterjedő kollektív jogait is biztosítaná. Hogy miként, annak részletkérdéseit a „Gazdaság és Társadalom” c. folyóirat 1994. 2-3. sz. számában „A kisebbségi jogok közép-európai rendezésének kérdéséhez” c. tanulmányomban fejtettem ki. Ez a szerződés egyúttal e két alapkérdést követően az egymással és az EU-val való gazdasági, kulturális, politikai stb. együttműködés alapelveit is rögzíthetné. Úgy

vélem, hogy a NATO keleti kiterjesztése esetén ez a közép-európai regionális együttműködés kiterjedhetne a Baltikumra, a bizánci kulturhatás ellenére Romániára, Moldáviára, Kis-Jugoszláviára és Ukrajnára is.

Az itt felsorolt országok nemzetiségi és vallási és ezen keresztül kulturális összetétele is kevert. Ezen kívül helyzetüknél fogva két lábon, egy közép-európain és egy kelet-európain állnak. Így minden vonatkozásban közvetíteni tudnának Közép- és Kelet-Európa között, ugyanakkor tompulhatna az orosz nagyhatalmi nyomás is irányukban. Történelmileg ismert, hogy az orosz nagyhatalmi politika mennyire hátrányos volt a Baltikumra, Ukrajnára, amelyek gazdasági javait mind a cári, mint a szovjet uralom alatt Oroszország teljesen kisajátította. Romániától közvetlen érdekszférájához csatolta Románia moldáviai részét, Jugoszlávia pedig a többi közép-európai országokhoz hasonló szovjet hatalmi befolyást Tito ügyes politikája által kerülte el. Egy ilyen kölcsönös és közös érdekeltségen alapuló integráció megfelelő tekintélyt tud kölcsönözni a benne szereplő államoknak, mind a FÁK országai, mind pedig az EU felé. Így sokkal kisebb Közép-Európa államainak és nemzeteinek gazdasági és politikai kijátszására az esély, mint ha azokat bármelyik oldal őket megosztani és egymással szembe állítani tudja.³¹

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a közép-európai országok - beleértve Magyarországot is - ne törekedjenek az EU rendes tagjává válni. Az volna az ideális, ha erre az általam kitágított körbe tartozó itt érintett államok felvételére együtt kerülne sor, de csak akkor, ha egy ilyen közép-európai együttműködés közöttük létre jönne, vagyis az egymással együttműködő közép-európai államokat érintené a közös tagfelvétel.

Ezzel visszaérkeztünk a kiinduló gondolathoz, vagyis ahhoz, hogy az EU-n belül több gazdasági és politikai együttműködés lenne kívánatos. A tágan értelmezett közép-európai államokat átfogó egy keleti, a nyugat-európaiakat és a skandináv államokat is átfogó egy nyugati és esetleg a dél-európai országok közül ide sorolva Spanyolországot, Portugá-

liát, valamint Görögországot, és netán távlatilag még Albániát is, egy déli régió alakulhatna ki az EU-n belül. Ugyanakkor el tudok képzelni az EU keretei között egy olyan csoportosulást is, ahol az EU jelenlegi tagországai egy frankofon-latin és egy germán, továbbá egy skandináv-angolszász vagy germán-skandináv, vagy germán-angolszász közeledésben kooperálnának szorosabban egymással. Ily módon az EU szervezete alulról építkezve teljesebben ki. Az egyes tagállamok helyi területi és nemzetiségi, valamint esetleg tartományi önkormányzatokból épülnének fel, míg az egyes tagállamok az EU-n belül az előbb tárgyalt régiókba tömörülnének és e régiók együttese képezné az EU-t. Ily módon lehetne megreformálni az EU-nak most már a működését torzító túlcentralizált és túlbürokratizált szervezetét.

Befejezésképpen, az EU tagjává válás és a közép-európai integráció Magyarországot érintő problémáit vizsgálva az első az, hogy Magyarország a gazdasági fejlődés tekintetében Csehországtól, Szlovéniától és Lengyelországtól nagyobb, Szlovákiától kisebb mértékben maradt le. Ebbe belejátszik az is, hogy ezek az országok a privatizáció és a kárpótlás során nem verték szét úgy az agrárstrukturát, mint amelynek folyamata Magyarországon 1990-ben beindult. Sokkal nagyobb mértékben és sikeresen alkalmazták ezek az országok - különösen Csehország, Szlovákia és Szlovénia a munkavállalók részére történő privatizációt, amiben szerintem közrejátszottak szlovén részről az Edvard Kardjel-i,³² cseh és szlovák részről az Ota Sik-i³³ munkás öngazgatási hagyományok, melyhez hasonlók Franciaországban ma is jól beváltak olyan üzemekben, amelyeket nem kellő rentabilitás miatt a tőke bezárni, az üzemi személyzet az államtól-önkormányzattól állami támogatást kapott hosszúlejáratú hitellel megvásárolt.³⁴ Emellett Csehországban és Szlovákiában a kárpótlás során üzemekre is kiterjedően is volt visszajuttatás, azaz reprivatizáció. Így ugyanaz a volt tulajdonos család viszi tovább az üzemet, amelyé az valamikor volt. A hozzáértésre tehát nagyobb a garancia, míg Magyarországon a privatizáció során igen sok gazdasági kalandor is működő tőkéhez jutott, amit elherdált. Ezen kívül Lengyelország merete kérni és sikeresen el tudta érni államadósságainak

jelentős elengedését. Ezt Magyarország elmulasztotta. Jóilehet, Magyarország a külföldi magánbankoktól történt hitelfelvétel miatt nehezebb helyzetben volt, a magyar-osztrák határnak az NDK-menekültek előtt 1989 őszén történt megnyitásával a német újraegyesülés hozzáállásaként Németország nem ismervén azt, hogy milyen költségkihatású szanálандó terhet vett az NDK becsatolásával magára, valószínűleg hajlandó lett volna közreműködni adósságtörlesztésük enyhítésében.³⁵

A még nem is az adósság, hanem csak a nagy összegű kamatfizetés mellett a gazdaság élénkítésére alig van mód. Nem véletlenül javasolta az 1930-as évek gazdasági válsága idején Vargha István, az akkori idők jeles magyar közgazdásza a kölcsöntörlesztés átmeneti felfüggesztését és az esedékes részletek összegét a visszafizetés helyett gazdaságélénkítő céllal a gazdaságba visszajuttatni.³⁶ Hasonló lépéseket javasol a mai helyzetben Kopátsy Sándor és Gidai Erzsébet.³⁷ A liberális közgazdászok - élükön Tardos Mártonnal és Bauer Tamással - ezt mindig is nagyon veszélyes lépésnek tartották, mert egy ilyen lépés könnyen az ország teljes gazdasági elszigeteléséhez vezethet.³⁸ Nem vagyok szakmánál fogva elbírálni hivatott, hogy egy ilyen lépés milyen veszélyekkel járhat. Viszont a vártnál jóval kedvezőbbé vált privatizációs bevételek túlnyomó részét adósság-előtörlesztésre, nem pedig gazdaságélénkítésre fordítani, nem tartom szerencsésnek gazdaságpolitikai lépésnek. Ezért számomra szimpatikusabb az élénkítés mellett érvelő Suchmann Tamás privatizációs miniszter álláspontja, mint Bokros Lajos pénzügyminiszteré, aki a privatizációs bevétel teljes összegét adósságszolgálat teljesítésére kívánta volna fordítani.³⁹ Ebből a szempontból mégiscsak szerencsésnek könyvelhető el az a kormánykompromisszum, mely szerint a törlesztésből származó kamatcsökkenés teljes összegében gazdaságélénkítésre lesz fordítható.⁴⁰

Ennek a kérdésnek igen erős népességpolitikai kihatásai is vannak. Jobbágyi Gábor mutat rá „Az élet joga” c. könyvében,⁴¹ hogy milyen károsan érinti a magyarországi születések számát a világon egyedülállóan ennyire liberális „Magzatvédelmi Törvény”. A születések számának

drámai lecsökkenéséből származó problémákat - ide értve a társadalombiztosítási rendszerünk összeomlását is - komoly hangfelvétellel elemezte a Közgazdasági Szemle 100 éves jubileumi konferenciáján elhangzott egyik előadásán is.⁴² Társadalombiztosítási jogunknak a gazdasági stabilizációs (Bokros) csomaggal történt további szigorítása várhatóan és érhetően a népszaporulat még rohamosabb csökkenéséhez vezet. Ez könnyen egy vissza nem fordítható folyamatot idézhet elő. Ez egy gazdasági, politikai és társadalmi összeomlást kiváltva felidézheti a nemzethalál vízióját és ez esetben a magyarság szempontjából legalább is, veszendőbe megy mindaz, amiről a fentiekben szó esett.

Jegyzetek

1. Jászi Oszkár: A Habsburg-Monarchia felbomlása. Gondolat, Bp. 1982. I. rész.
2. Jászi. U.ott
3. A Potzdami Egyezmény szerint Németország és Ausztria területét és a két főváros, Berlin, valamint Bécs területét négy szektorra, amerikai, angol, francia és szovjet zónára osztották a II. Világháborút megnyert Szövetséges Hatalmak. Ebből tartós szovjet befolyási övezetté a kelet-német és a kelet-berlini terület vált.
4. A Brezsnyev-doktrína lényege az első szakaszban az egységes „Szocialista Európai Unió” létrehozása lett volna az ún. „népi demokratikus államoknak a szovjet tagköztársaságokhoz hasonló státussal a Szovjetunióhoz való csatolása, a második szakasz a „szocialista forradalom” exportálásával a „Szocialista Világbirodalom” kialakítása lett volna Moszkva irányításával. Az ez irányban tett lépések: néhány bolgár és szlovák kommunista vezető politikus kezdeményezése arra, hogy országuk szovjet tagköztársaság legyen, az afrikai-délamerikai országokban a szocialista (kommunista) forradalmak támogatása. A legradikálisabb lépés: Afganisztán 1979. Évi szovjet megszállása volt. Erre indította meg ellenlépésként a Reagen-adminisztráció a Szovjetunióval szembeni fegyverkezési versenyt.
5. Vö. Tolnai György: A lenini piacmechanizmus a Nep-korszak gazdaságában (1921-1937). Bp. 1968. 47-77. Old.
6. L. Jelentések a határon túli magyar kisebbségek helyzetéről. (Csehszlovákia, Szovjetunió, Románia, Jugoszlávia). Medvetánc könyvek. Bp. 1988.

7. U. ott
8. L. Balázs Péter: Integrációelméleti adalékok az Európai Unió közel keleti kibővítéséhez. In: Az Európai Uniói Megállapodás végrehajtásának jogi és elméleti kérdései (szerk: Balázs Péter és Marc Marescesu (OMIKK. Bp. 1995. 54-68. old.
9. Ezen az állásponton Lebegy tábornok, Zsirinovszkij és legújabban a Kozirjev külügyminiszteren keresztül a hivatalos orosz politika is ebbe az irányba fordult. E politikák nyilatkozatait túlmenő elméleti kifejezést 1. Zsilinovszkij, Vlagyimir: Oroszország sorsáról, Írás Kiadó, 213., s köv. old. 283., s köv. old.
10. Gracsov orosz hadügyminiszter 1995 decemberi nyilatkozata.
11. Csecsenyföldet annak idején az orosz cárok ígázták le. A csecsenyeket Sztalin Szibériába telepítette ki, kik Sztalin halála után visszatérhettek hazájukba. Zsohar Dudajev szovjet ex tábornok vezetésével 1994-ben kikiáltották függetlenségüket, amit Jelcin orosz elnök fegyveres úton kísérel meg hatálytalanítani. E konfliktusban az EBBSz-közvetítés mindez ideig hatálytalan maradt.
12. A boszniai szerb-muzulmán (bosnyák) háború 1995 decemberi lezárását követő IFOR békefelügyelő NATO erőik amerikai katonai kontingens 1996 decemberi kaposvári és taszári bázislétesítése.
13. L. Elisabetta Montaguti: Az EK dömpingellenes gyakorlata Kelet-Európával szemben és az Európai Megállapodások. Továbbá: Pokoládi Iván: A dömpingellenes eljárások egyes vitatott kérdései, különös tekintettel a GATT új Dömpingellenes Kódexére. In: Az Európai Megállapodás végrehajtásának jogi és elméleti kérdései.
14. Tapintatos megfogalmazásban kitűnik ez Marc Maresceau „Az Európai Megállapodások az Európai Tanács koppenhágai csúcsértekezletén hozott határozatai után: végrehajtás és értékelés” c. írásából. In: Az Európai Tanács megállapodás végrehajtásának jogi és elméleti kérdései. Balázs, 50-52. Old. In: EU. Megállapodás...
15. Maresceau, 14-15. Old, Balázs, 29-34. Old. És 61-62. Old.
16. Maresceau, 14-15. Old. Balázs, 63-65. Old.
17. L. a 13-16. Jegyzetekkel.
18. Ez tűnik ki az EU. Megállapodás c. tanulmánykötet fent hivatkozott írásából.
19. Maresceau, 17. Old. Balázs, 33. És 63-68. Old.
20. Balázs, 45-52. Old.
21. Montaguti, 90-97. Old.

22. Vö. Simon András: A privatizáció abszorpciós problémája. *Közgazdasági Szemle*, 1993. Év 1. Sz. Alincz József - Mohácsi Kálmán: Átalakulás és privatizáció az élelmiszeriparban - húsipari tapasztalatok. *Közgazdasági Szemle*, 1993. Év 3. Sz. Major Iván - Mihályi Péter: Privatizáció - hogyan tovább? *Közgazdasági Szemle*, 1994. Év 3. Sz. Vinieczki, Jan: A privatizáció sajátosságai a kelet-európai gazdaságokban, *Közgazdasági Szemle*, 1991. Év 1. Sz. Prugberger Tamás: Mennyiben eredményes a hazai privatizáció? 1993. Év 5. Sz. 54-68. Old. Gidai Erzsébet: Gazdasági túlélésünk esélyei és az adósság ára. Püski Kiadó, Budapest 1996. 32-37. Old.
23. V.ö. Alincz-Mohácsi, előbbi jegyzetben hiv. mű, Dögei Imre: Az élelmiszeripari privatizáció franciáknak. *Figyelő*, 1994. Év
24. V.ö. Montaguti hiv. írásával és Lode van Hende: „Az Európai Megállapodás keretében alkalmazott EU védzáradék intézkedések: a kereskedelmi viták rendszerének hiánya” c. írását. In: EU. Megállapodás.
25. Prugberger, 22. Sz. jegyzetben hiv. mű.
26. XVIII. Europaischer Agrarrechtskongress und Kolloquicum des C.E.D.R. II. Section über juristischen Problemen in Zusammenhang mit der Diversifizierung der Landwirtschaft. Oxford, 20-24. Szept. 1995. Buletin vom Europaischen Komitee für Agrarrecht. Szept. 1995.
27. Prof. J. Hudsult (Pantheon-Sorbonne, Paris): Zusammenfassung der Landesberichte zum runder Tisch über... Diversifizierung der Landwirtschaft. In: Előbbi jegyzetben hiv. Buletin.
28. V.ö. Agrártámogatások 94, 95 és 96 c. füzetek adatait egymással. (FM kiadás)
29. V.ö.: Buletin vom Europaischen Komitee für Agrarrecht. Nov. 1992. Nr. 2. 46-48.
30. V.ö.: Balázs, 51-52. és 55-58. Old.
31. L. Gidai Erzsébet: A gazdaságirányítás alternatív útjai és nemzetközi feltételei. *Gazdaság és Társadalom*. 1994. Év 2-3. Sz. 20-23. Old.
32. Roggemann, Henry: Das Modell der Arbeiterselbstverwaltung in Jugoslawien. Europäische Verlagsanstalt. Revija. 1970., 1970., Trocsányi László: A munkaviszony a legújabb jugoszláv jogfejlődésben. *Állam és Jogtudomány*. XXI. Év 2. Sz.
33. Sík, Ota: A szocialista áruviszonyok. Kossuth Közgazdaság és Jogi Kiadó. Budapest. 1968. 242-252. Old.

34. Zehetner, Karl: Eine Genossenschaft expandiert. Selbstverwaltene Betrieben in Frankreich. Mitbestimmung. NP. 1-4. Jg. 1981.
35. Ha nem is így kimondva, de bizonyos mértékig is hasonlóként vélekedik, akként fogalmazva, hogy 1989-92 között lett volna esetleg esély adósságaink mérséklésére, ha kérjük. Előadás, Debrecen, 1995. április. DAB Székház.
36. Vargha István: In: Kopácsi Sándor: Van kiút.
37. V.ö.: Karsai Gábor: A populisták, a kormány és a liberálisok. Közgazdasági Szemle. 1994. Év 4. Sz. 286-290. Old. Az adósságtörlesztés felfüggesztése mellett száll síkra Gidai, 31. Sz. jegyzetben hiv. mű. 31. Old.
38. V.ö. Karsai: Előbbi jegyzetben hiv. mű. Az adósságtörlesztés le nem állítása mellett az SzDSz vezető közgazdász-politikusokon, Tardos Mártonon és Bauer Tamáson kívül kik e párt gazdaságpolitikai programját elméletileg kidolgozták, száll síkra Inotai András. A Nyugat és a közép- és kelet-európai átalakulás. Közgazdasági Szemle. 1993. Év 11. Sz. 922-927. old.
39. Kocsis Györgyi: Privatizációs bevételek. HVG. 1996/1. Sz. 7-10. Old.
40. Szántó Anikó: Dráma több felvonásban. HVG. 1996/7. Sz. 125. Old.
41. Jobbágyi Gábor: A méhmagzat életjoga (az abortuszlegalizáció konfliktusa, Echo Kiadó és Nyomda. Bp. 1994. II. rész, valamint 169. és köv. old.
42. 1994. Október 5. Augusztinovics Mária előadása. Publikálva Augusztinovics Mária - Martos Béla: Számítások és következtetések nyugdíjreformra. Közgazdasági Szemle, 1995. év 11. Sz. 999-1004. old.